

УДК 930.25:911.375.67(477.411)

Київське Забайков'я (Забайків'я) в світлі архівознавства

Галина САЛАТА

д-р іст. н., доц.

Київський національний
університет культури
і мистецтввул. Євгена Коновальця, 36,
Київ, 01133, Україна

salaty@bigmir.net

ORCID ID 0000-0002-2673-8463

© Салата Г., 2022

Актуальність теми дослідження виходить із необхідності у відновленні й продовженні історичної пам'яті народу, держави, що неможливо здійснити поза фіксації інформації історичного характеру на рівні краєзнавства.

Автор дослідження зосереджує увагу на специфічному питанні історії міста Києва, його районування, економічної, соціокультурної діяльності й народонаселення; з'ясовує місце й роль у житті великого міста — міста Києва, його історичної місцевості — Забайков'я (Забайків'я). У період активного заселення, з XVIII століття, був заснований Байківський цвинтар, перша українська залізниця Київ–Балта, побудувалися Печерські укріплення й Новостроєнські будівлі.

Церква скористалася цими масштабними проектами й поступово викупила у міста історичну ділянку. Фінансово до розбудови самої залізниці й прилеглих територій долучилася Києво-Печерська Лавра, маючи певний відсоток від самого процесу експлуатації залізниці й прибуток у вигляді пожертвувань із боку пастви.

Метою дослідження є історичний аналіз місцевості — Забайков'я (Забайків'я).

У статті використано принципи й методи з різних галузей наукового знання — із історії, архівознавства й документалістики, з бібліографії й бібліотечної справи, культурології тощо.

У результаті проведеного дослідження з'ясовано, що певні історичні об'єкти Києва, зокрема, Забайків'я вимагають повноцінного ретроспективного аналізу в світлі сучасної модернізації міста Києва, столиці України. Це дослідження може бути використано на теоретичному й практичному рівнях. Із погляду теорії має місце подальше поглиблення історичних лакун. Щодо практики, матеріал може бути використаний у практичному краєзнавстві, в процесі викладання різноманітних спецкурсів історичного характеру, в науково-популярному поширенні.

Ключові слова: *Забайков'я (Забайків'я), архів, архівознавство, архітектура, народонаселення, залізниця Київ — Балта.*

KYIV ZABAIKOVIA (ZABAIKIVIA) IN THE LIGHT OF ARCHIVAL SCIENCE

Halyna Salata

Doctor of History, Associate Professor
Kyiv National University of Culture and Arts
36, Ye. Konovaltsia St., Kyiv, Ukraine, 01133
salaty@bigmir.net
ORCID ID 0000-0002-2673-8463

The relevance of our study topic is based on the need to restore and continue the historical memory of the people, the state, which cannot be done without historical information recording at the level of local lore.

The author of the study focuses on a specific issue of the history of Kyiv, its zoning, economic, socio-cultural activity, and population; finds out the place and role in the life of a big city — the city of Kyiv, its historical area — Zabaikovia (Zabaikivia). During the period of active settlement, from the eighteenth century, the Baykove Cemetery was founded, the first Ukrainian railway Kyiv-Balta, the Pechersk fortifications, and the Novostroienski buildings were built.

The church took advantage of these large-scale projects and gradually bought the historic site from the city. Financially, Kyiv-Pechersk Lavra joined the construction of the railway and nearby territories, having a certain percentage from the very process of operating the railway and profit in the form of donations from the flock.

The purpose of the study is the historical analysis of the area Zabaikovia (Zabaikivia).

We used principles and methods from various fields of scientific knowledge from history, archival studies, documentary, bibliography, librarianship, cultural studies, etc.

As a result of the study, it was found that certain historical objects of Kyiv, in particular, Zabaikivia, require a full-fledged retrospective analysis in light of the modern modernization of Kyiv, the capital of Ukraine. This research can be used at theoretical and practical levels. From the point of view of theory, there is a further deepening of historical gaps. Regarding practice, the material can be used in practical local lore, in the process of teaching various special courses of historical nature, in popular science.

Keywords: *Zabaikovia (Zabaikivia), archive, archival studies, architecture, population, Kyiv-Balta railway.*

Актуальність проблеми дослідження визначена певними чинниками. Серед них має місце необхідність звернення до архівних джерел у напрямі висвітлення історії Києва, в XIX–XX ст.

По-перше, є актуальним виявлення й використання джерел з історії Києва, які певним чином не були представлені в науковому й науково-популярному обігу.

По-друге, мають місце пролонговані перейменування вулиць Києва, в зв'язку із політичними причинами. Населення має знати реальну історію міста, його топонімічну історію.

По-третє, історичні об'єкти Києва мають тенденцію до саморуйнації з часом, деякі з них стали «жертвами» новоявлених забудовників — «реконструкторів» історичного обличчя міста.

У четвертих, у науковій історичній лакуні сьогодні має місце підвищений інтерес до соціальної історії, історії сімей і родів. Гості Києва й місцеві жителі цікавляться локальною історією, що в ній мають місце перейменування вулиць і провулків, ці люди живуть спогадами про минуле Києва, Голосієва, Деміївки, Солом'янки.

У п'ятих, специфіка цієї історичної місцевості пов'язана з діяльністю Байкового цвинтаря, на якому проводяться похоронні обряди, особливо на алеї, що на ній ховають у наш час видатних людей Києва й України, також для українців має значення історія «Стіни плача» як культурного об'єкту; люди, особливо під час пандемії, звертаються до послуг й історії Київського крематорію, який має певне місце й значення в історії Забайков'я (Забайків'я).

В аспекті дослідження є актуальним звернення до архівних документів, які зберігаються в архівах Києва. Процес ознайомлення з документами різного змісту, які відтворюють життя України, Києва, частково Солом'янки, Голосієва й Деміївки, надає новітнього поштовху в сенсі розвитку національної історії та історії Києва.

Вважаємо, така історія має декілька аспектів — це історія населення, людей; це історія міста та міських об'єктів різного характеру — економічних, соціальних й культурних; історія архітектури й будівництва, це історія Церкви, різних її конфесій, які доклали зусилля до розбудови й утримання цієї місцевості; також великий інтерес у істориків й громадськості викликає історія Південно-Західної залізниці, яка почалася ще в XIX столітті; не менший інтерес викликає в сучасників історія будівництва й функціонування Печерських укріплень і Новостроєнських забудов.

У такому спрямуванні архівні документи, які стосуються цієї історії, виокремлюються нами за наступними блоками: документи від міського управління, документи від Церкви, документи від промислових й інфраструктурних об'єктів, які певним чином стосувалися розвитку Києва, документи особового характеру, а також різноманіт-

ні друкovanі матеріали (статті, книги, картографічні матеріали, матеріали наукових досліджень та ті, які мають популярне розповсюдження, зокрема, в ЗМІ, в Інтернеті).

Основна проблема дослідження полягає в з'ясуванні стану історичної місцевості Києва — Забайків'я (Забайков'я), у зв'язку з подіями, які мали місце в історії Києва в XIX–XX століттях, політичного, економічного й соціально-культурного характеру, та його населення.

Стан розробки проблеми умовно складається з декількох блоків. До нього відносяться різноманітні історичні матеріали, на певних носіях, які відтворюють історію Києва, його районів і місцевостей; це є архівні документи, друкovanі видання, матеріали, здійснені в популярному викладі у вигляді виставок, презентацій, матеріалів в Інтернеті, різноманітних колекцій громадського й приватного призначення. Ці матеріали відтворюють історію Києва в розрізі дослідження історичних етапів розвитку міста, у тому числі, на пізньофеодальному й ранньокапіталістичному етапі, у добу панування в Києві Російської імперії; у час розвитку Києва в новітню добу, на початку XX століття, включаючи роки Національної революції — 1917–1921-і, роки гітлерівської окупації, включаючи історію Києва радянського періоду та історію Києва сучасного.

У певний час над історією Києва працювали видатні історики, архівознавці, археографи, археологи, краєзнавці, бібліографи, зокрема такі, як: М. С. Грушевський, В. Б. Антонович, П. В. Голубовський, М. В. Довнар-Запольський, Н. Д. Полонська-Василенко, О. М. Апанович, М. Ф. Берлінський, П. П. Толочко, (1970), Л. П. Добровольський, Ф. Л. Ернст (1891–1942), Д. І. Яворницький, Н. В. Закревський (Іванюк, 2020), М. І. Костомаров, В. С. Іконніков (Кадомська, 2008), А. Є. Кримський, М. О. Максимович, О. Я. Кониський, О. П. Оглоблін, М. І. Петров. Також до цих досліджень долучилися: Е.-Л. Руліковський, В. І. Стрельський, І. І. Фундуклей, В. І. Щербина та інші.

У наш час, у річищі історії України, історії Києва працюють дослідники, історики й краєзнавці, архівні працівники й музеєзнавці, фотомитці і мистецтвознавці. М. А. Кадомська, М. Б. Кальницький, В. С. Чишко, Г. Ю. Івакін, І. Б. Гирич (який був свого часу зав. відділу Музею історії міста Києва (1997–2012), також — В. П. Ляхоцький, В. О. Жадько, Д. В. Малаков, також Л. А. Проценко (1927–2000). Саме Людмила Андріївна Проценко стояла біля витоків нового дослідницького напрямку історичної науки — некрополістики; дослідниця створила унікальну картотеку персоналій, похованих на київських теренах від доби Київської Русі до 1986 року; створила понад 80 наукових праць з історії та методики архівної справи; є упорядником збірників архівних документів, картосхеми «Пам'ятки Києва, знищені у XX столітті».

Значний внесок у справу краєзнавчого пізнання Києва зробила Пономаренко Лідія Антонівна (1922–2012), історик, киевознавець, топоніміст (Пономаренко, 1992; Пономаренко & Різник, 2003).

Сучасним й актуальним є дослідження, виконане С. Широчиним (1988), краєзнавцем і любителем київської історії, зокрема його історичних місцевостей (Широчин & Михайлик, 2019).

Серед цікавих досліджень у нашому аспекті треба виокремити роботи Світлани Архипової, що в них авторка, спираючись на архівні дані, розробляє топографічно-географічні особливості заселення київських територій, пов'язуючи їх зі змінами в адміністративно-територіальних поділах Києва. Дослідниця висвітлила питання віднесення історичної місцевості Забайків'я, спочатку до парафії Церкви (РПЦ), зокрема, Києво-Печерської Лаври й Києво-Звіринської церкви, а потім — до процесу адміністрування з боку міської влади. Світлана Архипова зазначила, що питання про приєднання передмість до Києва набуло актуальності у 80-х рр. XIX ст.; у 1889 році історичні місцевості (околиці тодішнього Києва), такі, як: Звіринець, Байкова гора, Протасів Яр, Верхня Солом'янка та ін., були приєднані, в тому числі, до Либідської та ін. частин міста.

Згодом, у 1908 р., розпочалося включення до міської межі селища Забайков'я разом з Байковим цвинтарем, а у 1913 році, відносно приєднання Деміївки, Забайков'я з Байковою горою до міста Києва, висловили свої пропозиції: міністерство внутрішніх справ, київські міські і земські відомства.

Завданнями дослідження є:

1. Розробити актуальність теми дослідження.
2. З'ясувати стан розробленості наукової проблеми.
3. Визначити проблемні місця в змісті описуваного матеріалу.
4. Викласти матеріал.
5. Зробити висновки.
6. Скласти перелік архівних джерел і довідкових матеріалів, список літератури за темою статті.

Мета дослідження: дослідити в історичній ретроспекції застосування архівної бази, відповідно до глибокого розкриття історії Забайків'я, історичної місцевості на території Києва, частково Голосієва й Деміївки, з погляду його відношення до адміністративно-територіального поділу міста Києва, його народонаселення та до функціонування на цій і прилеглий територіях значних об'єктів, які мають історичну й соціокультурну цінність.

Виклад основного матеріалу

Основним дослідницьким блоком нашої теми є власне архівні матеріали друкованих видань, картографічні матеріали, матеріали з приватних колекцій. Найбільш важливі документи, які стосуються

нашої теми, зберігаються в Центральних державних архівах, насамперед, в історичному (м. Київ), у Державному архіві Київської області, Державному архіві міста Києва.

Велике значення мають документи, які були створені в міській Думі, її філіях, на рівні управління Києвом та його спеціалізованих лакун.

За радянських часів у приміщенні Думи розміщувалися різноманітні адміністративні установи (губвиконком, окрвиконком, міськрада, обком компартії тощо). Надалі ключові документи щодо управління Києвом створювалися й створюються на рівні Голови виконавчого комітету міської ради, Голови міської ради, міських голів (мерів), Представників Президента України, голів міської державної адміністрації.

Питання соціально-економічної життєдіяльності на території Забайків'я в радянський час вирішувалися як на рівні міста, так і на рівні московського району. Свого часу московський район був колишнім адміністративно-територіальним районом міста Києва; він був розміщений у південній частині міста. До складу району входили такі місцевості, як: Голосіїв, Деміївка, інші, в тому числі, Забайків'я. Сам район був утворений 1918 року як Деміївський; у 1921 році він був сформований наново під такою ж назвою; у 1930-х роках район був у складі укрупненого Ленінського району; до 12 жовтня 1957 року він функціонував як Кагановичський район. У 2001 році під час адміністративно-територіальної реформи в Києві територія району увійшла до складу новоутвореного Голосіївського району (Київська міська рада, 2001). Документи про перейменування вулиць, інших географічних об'єктів Києва, які були розроблені ще в ХІХ столітті, були відкладені в якості архівних документів від міської Думи, як у ЦДІА України, так і в ДАКО й ДА у місті Києві. Також перейменування з політичних причин мали місце в радянський період (1920–1930-і рр., 1944-і рр., 1957-і рр., 1980-і рр.). У час незалежності генеральні перейменування сталися в 1990-і рр., й у 2015-му році.

Загалом зазначимо, у ХХ столітті були створені документи, які відображали політичну історію України, Києва та його районів і місцевостей. Ці документи належать до: років Першої Російської революції, часів Української національної революції 1917–1921 рр., часів політичної діяльності під приводом РКП (б), ВКП (б), КПРС, комсомолу; часу політичних репресій у 1930-их рр., часу оборони й визволення Києва (1941–1943 рр.), років панування радянської політичної системи. Ці архівні документи зберігаються в Центральних державних архівах України, ДАКО й Державному архіві міста Києва.

Документи, які стосуються архітектури, будівельно-інженерних та інфраструктурних робіт, зберігаються як в ЦДА України, Держав-

ному архіві міста Києва, так і в спеціалізованих відомчих галузевих архівах. Маємо знати, що історичні пам'ятки як саморуйнуються, так і спровоковано знищуються новочасними забудовниками. Цей момент також належить до Забайків'я, деякі з його будівель перестали існувати.

Визначимо, що Забайков'я (Забайків'я) є місцевістю, яке розташоване від Байкової вулиці (її верхньої частини) в бік Деміївської площі. Це поселення прилягає до наступних місцевостей: Берлізові Городи, Божків яр, Деміївка та Новое Строєніє. З погляду лінгвістики маємо зазначити, що назва цього поселення походить від Байкового кладовища. Ця назва вперше згадується у 1850-ті роки, коли ці, доти порожні землі, придбала Києво-Звіринецька церква, почавши здавати їх в оренду міщанам та селянам під сади і городи. До 1918 року церква вела метричні книги, що в них вносилися дані, які стосувалися народження, обрання шлюбу й відходу до іншого життя, жителів цих місцевостей. Загалом, певна кількість церковно-метричних книг зберігаються в ЦДІА України (м. Київ) і ДАКО. Основним літературним джерелом із цього приводу є видання, здійснене Миколою Васильовичем Закревським (псевдонім — М. Шагінян; 1805–1871), українським істориком, етнографом, художником, мовознавцем і письменником.

У 1889 році у будівлях і приміщеннях, розташованих на цій локації, налічувалося 1500 жителів. Наприкінці XIX століття формувалася сучасна система вулиць та основна забудова. У 1909 році ця місцевість була викуплена київською міською владою. На Забайків'ї збереглося чимало споруд кінця XIX — початку XX століття. З 1834 року господарством Києва відала Міська Дума, яка була виборним розпорядчим органом міського самоврядування, та її виконавчий орган — міська управа. Саме звідти виходили документи, які стосувалися різноманітних аспектів економічно-соціального й культурного життя міста. В основному ці документи (переважно до 1917 року) зберігаються в ЦДІА, ДАКО й Державному архіві міста Києва.

Сьогодні в цих архівних установах також є документи, які були завізовані свого часу міськими головами, зокрема, в дореволюційний час: Іваном Ходуновим (1851–1853), Семеном Личковим (1853–1854), Андрієм Бухтеевим (1854–1857), Григорієм Покровським (1857–1860), Йосипом Завадським (1860–1863), Федором Войтенком (1863–1871), Павлом Демидовим Сан-Донатом (1871–1872), Миколою Ренненкампом (1875–1879), Густавом Ейсманом (1879–1884), Іваном Толлі (1884–1887), Степаном Сольським (1887–1900), у революційний час: Євгеном Рябцовим (1917–1919), Іполитом Дьяковим (1918), Петром Бутенком (1919), Миколою Літвицьким (1920), Григорієм Чудновським (1918), Андрієм Бубновим (1919), Андрієм Івановим (1919–1920), у ранній радянський період: Григорієм Гриньком (1923–1925), Пантелеймоном

Свистуном (1925), Панасом Любченком (1925–1927), Юрієм Войцехівським (1928–1932), Іваном Воробйовим (1932), Василем Биструковим (1932–1934), Тарасом Мітулинським (1937), Миколою Пашком (1937–1938), у час гітлерівської окупації: Олександром Оглоблиним (1941), Володимиром Багазієм, (1941–1942), Леонтієм Форостовським (1942–1943). Причому варто зазначити, що міські діячі революційних і постреволуційних часів майже всі були репресовані; а діячі часів німецької окупації з честю витримали всю вагу свого національного й громадянського обов'язку перед киянами.

У поствоєнний й відбудовчий час головами виконавчого комітету міської ради Києва були: Федір Чеботарьов (1946–1947), Олексій Давидов (1947–1963, Михайло Бурка (1963–1968), Володимир Гусев (1968–1979), Валентин Згурський (1979–1990), Микола Лаврухін (1990); у час української незалежності: Григорій Малишевський (1990–1991), головами міської ради: Арнольд Назарчук (1990), Олександр Мосіюк (в. о., 1991–1992), Василь Нестеренко (1992–1994), Олександр Омельченко (1998–1999), головами виконавчого комітету міської ради Києва: Григорій Малишевський (1991), Олександр Мосіюк (в. о. 1991–1992), Іван Данькевич (в. о., 1992), Леонід Косаківський (1994–1995); міськими головами, мерами Києва: Леонід Косаківський (1997–1998), Олександр Омельченко (1999–2006), Леонід Черновецький (2006–2012), Галина Герега (в. о., 2012–2014), Віталій Кличко (з 2014); представниками Президента України, головами міської державної адміністрації Києва: Іван Салій (1992–1993), Іван Данькевич (в. о., 1993), Леонід Косаківський (1993–1994); головами міської державної адміністрації: Леонід Косаківський (1995–1996), Олександр Омельченко (1996–2006), Леонід Черновецький (2006–2010), Олександр Попов (2010–2013), Анатолій Голубченко (т. в. о. 2013–2014), Володимир Макеєнко (2014), Володимир Бондаренко (2014) і Віталій Кличко (з 2014).

Основними магістралями, які окреслюють межі Забайків'я, є: вулиця Миколи Грінченка, вулиця Забайківська й вулиця Володимира Брожка. Для нас є важливим, що вулиця Миколи Грінченка була сформована лише у 1930–50-ті роки; на ній існує давніша забудова; на території фабрики «Роза» знаходиться декілька споруд кінця XIX-початку XX століття, які є залишками військового сухарного заводу, що існував тут з кінця XIX століття (Київська міська Рада депутатів трудящих, 1952).

У ніч з 12 на 13 грудня 2020 року, на вулиці Протасів Яр, стався демонтаж будівлі XIX століття, двоповерхового будинку (1886 р.), останньої вцілілої частини колишнього військового сухарного заводу та останньої будівлі за цією адресою, що зберегла автентичну об'ємно-просторову структуру з дореволюційних часів. Сам київський сухарний завод був збудований у 1880-х роках в дусі середньовічної

Рис.1. Київський сухарний завод

оборонної архітектури; у його приміщеннях мололи зерно на борошно, випікали хліб та виготовляли сухарі. Ось так виглядала будівля на початку ХХ століття (Рис.1).

Безпосередньо вулиця Володимира Брожка виокремлює з півдня описувану нами місцевість. Початковий відрізок вулиці виник ще на початку ХХ століття під назвою Лугова, що 1955 року набула іншу назву (Кіровоградська) (Київська міська Рада депутатів трудящих, 1955). Протягом 1970–80-х років частину малоповерхової приватної забудови (на початковому відрізку вулиці) було знесено (Кудрицький та ін., 1995). Сучасна назва на честь солдата Збройних сил України, учасника АТО (ООС) В. С. Брожка (з 2018 року).

Центральною вулицею Забайків'я є вулиця Волзька. До неї прилучаються такі вулиці: Псковська, Кочубеївська; провулки, Богунський, Волзький, Кіровоградський. Ця вулиця виникла наприкінці ХІХ століття під назвою Деміївська, приблизно з 1913 року; тоді вона мала назву (2-а) Некрасовська; сьогоднішня її назва походить з 1955 року (Київська міська Рада депутатів трудящих, 1955). Забудова вулиці — приватна малоповерхова, переважно кінця ХІХ–1-ї третини ХХ століття; до нашого часу зберігся старовинний двоповерховий будинок, за № 17 та муровані особняки.

Такий сьогодні має вигляд будинок під номером 17 (Рис.2), (Кудрицький та ін., 1995)

Вважаємо, назви, які мають російське походження, не є випадковими на мапі Києва, це пов'язане з певним часом існування Києва

в складі Російської імперії та СРСР, та більше, ми маємо знати про те, що багато містян Києва мали російське походження, на околицях міста оселялися також відставні солдати й робітники, які будували Печерські укріплення, Новостроєнське поселення, залізницю Київ-Балта, мостили брукувку на вулицях Києва, будували мости через Дніпро.

Також на вулиці Волзькій розташована школа-інтернат № 11 для дітей з вадами зору (будинок № 12-А). Важливо буде зазначити в цьому зв'язку — діти й батьківський загал школи тепло відзиваються про педагогічний колектив школи, що в ній панує лагідний морально-психологічний клімат. Взагалі, Забайків'я вражає своєю тишею, тут почуваєш себе відірваним від міської суєти.

Проте, не варто забувати про специфічне сусідство, про наявність в цій місцевості Байкового цвинтаря й крематорію, це є некрополь у Голосіївському районі міста Києва, пам'ятка історії та культури, він є одним із найстаріших некрополів, який зберігся, у місті. Його загальна площа складає 47 га. Свою назву кладовище отримало від прізвища генерал-майора Сергія Васильовича Байкова, героя двох воєн: французько-російської війни 1812 року та російсько-турецької 1828—1829 років, на відкуплених землях якого воно почасти розташоване. Дослідники свідчать, що цвинтар мав одну прогресивну, як на той час, особливість — це був перший київський некрополь, де ховали представників всіх конфесій та віросповідань. За цим принципом він був поділений на секції: лютеранську, юдейську, православну,

Рис.2. Будинок кінця XIX–1-ї третини XX століття

католицьку тощо. З погляду історії церкви та віросповідання місцевого населення є важливим факт: протягом 1884—1889 років на новій православній частині спорудили церкву Вознесіння Господнього. У ці часи на цвинтарі з'являються перші склепи; над проектуванням деяких із них працювали найкращі київські архітектори: Євген Єрмаков, Михайло Іконніков, Володимир Ніколаєв; деякі з них згодом стали знаними, зокрема, такі, як Владислав Городецький та Олексій Шусев. Також на території Нового кладовища розташована церква Воскресіння Словущого УПЦ (МП); центральну вхідну браму увінчує церква Св. Дмитрія.

Із 1975 року, вище Байкового кладовища, запрацював київський крематорій, що його було спроектовано архітектором Авраамом Мілецьким (1918–2004), українським архітектором, членом спілки архітекторів СРСР, почесним членом Академії архітектури України, доцентом Київського державного художнього інституту, лауреатом Державної премії СРСР за будівництво Палацу піонерів і школярів (1967).

Вулиця Байкова прорізує місцевість Байкова гора, пролягаючи від вулиці Миколи Грінченка до Забайківської вулиці. Ця вулиця відома з кінця XIX століття під такою ж назвою. У першій половині 1910-х років отримала назву Дьяківська. З другої половини 1920-х років мала назву вулиця Шмідта, на честь російського моряка, учасника революції 1905 року лейтенанта Петра Шмідта. Сучасну назву відновлено у 1944 році, але мало місце також повторне рішення про перейменування, від 1952 року. Із південного заходу Забайків'я відокремлює вулиця Забайківська. Загалом зазначимо, перейменування місцевостей, вулиць, інших географічних і топонімічних об'єктів, у ході історії Києва, викликано змінами в політиці. У царські часи вулиці іменувалися на честь образів із Біблії, членів імператорського дому, їхні назви прив'язувалися до історичних назв географічного походження — річок, пагорбів, улоговин, певних локацій, зафіксованих у народній пам'яті.

У час Національної революції 1917–1921 рр. назви вулиць, міст тощо мали революційне, марксистське й соціалістичне походження.

У радянські часи вулиці іменувалися іменами партійних, комсомольських і профспілкових діячів.

Гітлерівська адміністрація у Києві, в час окупації, назвала основні вулиці й площі назвами німецько-прусського нацистського походження.

Далі йшли зміни, пов'язані з відзначенням дат певного спрямування — революцій, війн, певних подій у житті СРСР, на відзначення героїв революцій, війн, партійних, профспілкових і комсомольських діячів тощо. У першу чергу утворювалися топоніми й антропоніми, пов'язані з РРФСР, позначаючи її міста й селища. І тільки в час україн-

ської незалежності постали процеси в декомуністичному спрямуванні. Вінцем цих трансформацій стала низка законів, які забороняють все, — символічне, світоглядне, й т. п., що є продовженням нацистської й комуністичної ідеології (Верховна Рада України, 2015а, Верховна Рада України, 2015b, Верховна Рада України, 2015с). Також є сучасним позитивним фактом найменування вулиць, пам'яток історії тощо, прізвищами героїв визвольних змагань 2014 року.

Висновки

1. Тема дослідження має як регіональний, так і локальний характер. Вона стосується відновлення історичної пам'яті про історичну місцевість Києва, про Забайков'є (Забайків'я). Це пов'язане з руйнацією, об'єктивною й спрямованою, історичних локальних об'єктів, таких, як будівлі й приміщення минулих діб різноманітного призначення; загалом, зі зникненням символів історії, закарбованих у історичних назвах, географічних, геонімічних, антропонімічних, вулиць, провулків тощо.

2. Історично ця місцевість опікувалася зусиллями церкви, а з 1909 року нею займалася Київська міська дума. Ця територія та її поселенці прямо пов'язані з історичними подіями, які мали значення для України й Києва. Також треба відмітити вплив Байкового цвинтаря та його інфраструктури на життя цієї місцевості.

3. Дослідження спрямоване на аналіз історичних джерел і наративів із історії Забайков'я. У першу чергу, були застосовані архівні матеріали різноманітного походження, форми й змісту. Це архівні документи на різних носіях, які зберігаються в Центральних державних архівах України, Державних архівах Київської області й міста Києва.

4. Сьогодні ці матеріали оцифровуються, застосовуються в різних напрямках, у науково-дослідницькому, практичному (особливо з погляду архітектури й містобудування), популярному, у вигляді віртуальних матеріалів, які можуть бути застосовані під час проведення різноманітних заходів різного спрямування, у тому числі, культурницького.

5. Маємо надію на продовження подібних досліджень, у першу чергу, на ниві діловодства, архівознавства, наукових досліджень (в історичній науці, у краєзнавстві), у практичних розробках економічного характеру й в річищі проведення масових заходів.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

Букет, Є. (2008, 19 вересня). Перший краєзнавець Київщини. *Слово Просвіти*, 38, 7–10.

Верховна Рада України. (1997, 21 травня). *Про місцеве самоврядування в Україні. Закон* (№ 280/97-ВР). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/280/97-%D0%B2%D1%80?lang=uk>

Верховна Рада України. (1999, 15 лютого). *Про столицю України — місто-герой Київ*. Закон (№ 401–XIV). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/401-14>

Верховна Рада України. (2015а, 9 квітня). *Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років*. Закон (№ 316–VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/316-19>

Верховна Рада України. (2015б, 9 квітня). *Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті*. Закон (№ 314–VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/314-19>

Верховна Рада України. (2015с, 9 квітня). *Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років*. Закон (№ 315–VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/315-19>

Железко, А. М. (2012). Володимир Щербина — дослідник київської старовини. *Праці Центру пам'яткознавства*, 21, 178–186.

Івакін, Г. Ю., Кальницький, М. Б., Павленко, Ю. В., & Храмов, О. Ю. (Уклад.). (2005). *Визначні пам'ятки Києва: Енциклопедичний довідник*. Фенікс.

Київська міська Рада депутатів трудящих. (1952, 3 січня). Про зміну найменувань вулиць. Рішення (№ 5). <https://cutt.ly/sO9cswzg>

Київська міська Рада депутатів трудящих. (1955, 5 липня). Про перейменування вулиць м. Києва. Рішення (№ 857). <https://81412.livejournal.com/13416.html>

Київська міська рада. (2001, 30 січня). *Про адміністративно-територіальний устрій м. Києва*. Рішення (№ 162/1139). <http://consultant.parus.ua/?doc=05Q7D530FE>

Кубійович, В. (Ред.). (1993). *Енциклопедія українознавства: Словникова частина*. Наукове товариство імені Шевченка.

Кудрицький, А. В., Пономаренко, Л. П., & Різник, О. О. (Упоряд.). (1995). *Вулиці Києва*. Українська енциклопедія.

Макаров, А. Н. (2005а). *Киевская старина в лицах. XIX век*. Довіра.

Макаров, А. Н. (2005б). *Малая энциклопедия киевской старины* (А. А. Холоша, ред.). Довіра.

Полищук, Н. (2007, 12 октября). Жизнь за погостом. *Газета по-киевски*, 10.

Пономаренко, Л. А. (1992). Картографічне пам'яткознавство. *Праці Центру пам'яткознавства*, 1, 70–77.

Пономаренко, Л. А., & Різник, О. О. (2003). *Київ. Короткий топонімічний довідник*. Павлім.

Рибаків, М. (1994). А. Байков похований не на Байковому цвинтарі. *Краєзнавство*, 1/2, 26–28.

Сигалов, А. М. (Упоряд.). (1975). *Вулиці Києва: Довідник*. Реклама.

Шероцький, К. В. (1995). *Київ: Путеводитель*. Кобза. (Оригинальная работа, опубликованная в 1917 году).

Широчин, С., & Михайлик, О. (2019). *Невідомі периферії Києва. Голосіївський район. Від селищ до масивів*. SKY HORSE.

REFERENCES

- Buket, Ye. (2008, September 19). Pershyi kraieznavets Kyivshchyny [The First local Historian of Kyiv Region]. *Slovo Prosvity*, 38, 7–10 [in Ukrainian].
- Ivakin, H. Yu., Kalnytskyi, M. B., Pavlenko, Yu. V., & Khramov, O. Yu. (Comps.). (2005). *Vyznachni pamiatky Kyieva: Entsyklopedychnyi dovidnyk* [Sights of Kyiv: Encyclopedic Reference Book]. Feniks [in Ukrainian].
- Kubiiovych, V. (Ed.). (1993). *Entsyklopediia ukrainoznavstva: Slovnykova chastyna* [Encyclopedia of Ukrainian Studies: Dictionary Part]. Shevchenko Scientific Society [in Ukrainian].
- Kudrytskyi, A. V., Ponomarenko, L. P., & Riznyk, O. O. (Comps.). (1995). *Vulytsi Kyieva* [Streets of Kyiv]. *Ukrainska entsyklopediia* [in Ukrainian].
- Kyiv City Council. (2001, January 30). *Pro administratyvno-terytorialnyi ustrii m. Kyieva* [On the Administrative-Territorial Structure of Kyiv]. Decision (№ 162/1139). <http://consultant.parus.ua/?doc=05Q7D530FE> [in Ukrainian].
- Kyivska miska Rada deputativ trudiashchykh. (1952, January 3). *Pro zminu naimenuvan vulyts* [About Change of Names of Streets]. Decision (№ 5). <https://cutt.ly/sO9cwzgz> [in Ukrainian].
- Kyivska miska Rada deputativ trudiashchykh. (1955, July 5). *Pro pereimenuvannia vulyts m. Kyieva* [About Renaming the Streets of Kyiv]. Decision (№ 857). <https://81412.livejournal.com/13416.html> [in Ukrainian].
- Makarov, A. N. (2005a). *Kyivskaya starina v litsakh. XIX vek* [Kyiv Antiquity in Faces. XIX Century]. Dovira [in russian].
- Makarov, A. N. (2005b). *Malaya entsiklopediya Kyivskoi stariny* [Small Encyclopedia of Kyiv Antiquity] (A. A. Kholosha, Ed.). Dovira [in russian].
- Polishchuk, N. (2007, October 12). Zhizn' za pogostom [Life Behind the Graveyard]. *Gazeta po-Kyivski*, 10 [in russian].
- Ponomarenko, L. A. (1992). Kartohrafichne pamiatkoznavstvo [Cartographic Monuments]. *Pratsi Tsentru pamiatkoznavstva*, 1, 70–77 [in Ukrainian].
- Ponomarenko, L. A., & Riznyk, O. O. (2003). *Kyiv. Korotkyi toponimichnyi dovidnyk* [Kyiv. Short Toponymic Reference Book]. Pavlim [in Ukrainian].
- Rybakov, M. (1994). A. Baikov pokhovanyi ne na Baikovomu tsvyntari [A. Baikov is not Buried in Baikov Cemetery]. *Kraieznavstvo*, 1/2, 26–28 [in Ukrainian].
- Sherotskii, K. V. (1995). *Kyiv: Putevoditel'* [Kyiv: Travel Guide]. Kobza. (Original work published 1917) [in russian].
- Shyrochyn, S., & Mykhailyk, O. (2019). *Nevidomi peryferii Kyieva. Holiivskiy raion. Vid selyshch do masyviv* [Unknown Peripheries of Kyiv. Holiivskiy District. From Settlements to Massifs]. SKY HORSE [in Ukrainian].
- Syhalov, A. M. (Comp.). (1975). *Vulytsi Kyieva: Dovidnyk* [Streets of Kyiv: Handbook]. Reklama [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (1997, May 21). *Zakon (№ 280/97–VR). Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini* [On Local Self-Government in Ukraine]. Law (№ 280/97–VR). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/280/97-%D0%B2%D1%80?lang=en> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (1999, January 15). *Pro stolytsiu Ukrainy — misto-heroi Kyiv* [On the Capital of Ukraine — City-Hero Kyiv]. Law (№ 401–XIV). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/401-14?lang=en> [in Ukrainian].

Verkhovna Rada of Ukraine. (2015a, April 9). Pro dostup do arkhiviv represyvnykh orhaniv komunistychnoho totalitarnoho rezhymu 1917–1991 rokiv [On Access to the Archives of the Repressive Organs of the Communist Totalitarian Regime of 1917–1991]. Law (№ 316–VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/316-19> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/316-19?lang=en> [in Ukrainian].

Verkhovna Rada of Ukraine. (2015b, April 9). Pro pravovyi status ta vshanuvannia pamiati bortsiv za nezalezhnist Ukrainy u XX stolitti [On the Legal Status and Honoring the Memory of Fighters for the Independence of Ukraine in the XX Century]. Law (№ 314–VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/314-19?lang=en> [in Ukrainian].

Verkhovna Rada of Ukraine. (2015c, April 9). Pro uvichnennia peremohy nad natsyzmom u Druhii svitovii viini 1939–1945 rokiv [On the Perpetuation of the Victory Over Nazism in the Second World War of 1939–1945]. Law (№ 315–VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/315-19?lang=en> [in Ukrainian].

Zheliezko, A. M. (2012). Volodymyr Shcherbyna — doslidnyk kyivskoi starovyny [Volodymyr Shcherbyna is a Researcher of Kyiv Antiquity]. *Pratsi Tsentru pamiatkoznavstva*, 21, 178–186 [in Ukrainian].